

Iveta Strenková, *Devastata è Ninive, Studio esegetico di Na 3,1–7 alla luce del suo contesto storico-letterario*, (Studia Biblica Slovaca – Supplementum 4), Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta 2020, 383 stran, ISBN 978-80-223-5050-1.

PAVEL VĚTROVEC

Římskokatolícká cyrilometodějská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě vydala v roce 2020 v edici Studia Biblica Slovaca jako Supplementum 4 mírně modifikovanou disertaci ThLic. Ivety Fides Strenkové, CJ, Th.D., *Devastata è Ninive!, Studio esegetico di Na 3,1–7 alla luce del suo contesto storico-letterario*, obhájenou na římské Papežské univerzitě Gregoriana 18. 06. 2012. Vedení práce se ujal „s moudrou inteligencí“ (s. 3 publikace) řádný profesor Papežského biblického institutu Peter Dubovský, SJ, přední představitel současné evropské starozákonní exegeze. Dílo má úctyhodný rozsah – 383 tištěné strany přibližně formátu B5, z toho 312 stran vlastního textu, opatřeného 771 poznámkou pod čarou, bohatou bibliografií autorů světové biblistiky, obrazovou přílohou, seznamem novoasyrských panovníků, rejstříky a detailním obsahem.

Po krátkém zahájení osobního charakteru v předmluvě a objektivně-metodologické osnovy v úvodu člení Iveta Strenková svoji práci do pěti velkých kapitol postupně hodnotících hlavní město novoasyrské říše Ninive a jeho pád: v první je nástin počátků a konce tohoto města, ve druhé obžaloby proti němu v Na 3,1–3, třetí obsahuje zdůvodnění jeho pádu a trestu v Na 3,4–7, čtvrtá obsáhle a systematicky připomíná vojenské aktivity asyrské říše a pátá nabízí dva zásadní pohledy na tutéž skutečnost pádu Ninive a shrnuje poznatky do závěru.

Zachování italštiny jako původní řeči disertace umožňuje četbu knihy pro významnou část světové odborné veřejnosti. Text je psán kultivovaným a čtivým jazykem s bohatou lexikou. Sama autorka neopomněla ve svém poděkování abatysi Robertě Lanfredini, OSBval, která jí pomáhala s italštinou, jmenovitě ji uvádí i tiráž knihy.

Komplexnost a pečlivost publikované práce lze nejlépe posoudit sledováním obsahu jednotlivých kapitol. První kapitola se věnuje faktickému a historickému pozadí Na 3,1–7. Kapitola je členěna do několika kroků, nejprve se věnuje hlavnímu městu novoasyrské říše a detailnímu popisu jeho vývoje. Ninive bylo čtvrtou a poslední metropolí po Aššúru, Kalchu a Dúr Šarrukín.

Poslední zmíněné město – „Sargonova pevnost“ – bylo poničeno exponenty islámského státu v roce 2015. Autorka pokračuje popisem oslabení impéria před jeho koncem, a to jak z pohledu novoasyrské říše za Aššurbanipala a jeho nástupců, tak i z novobabylonského pohledu přemožitele říše Nabopolasara. Pak je předmětem zájmu vlastní událost pádu legendárního města. Neschází ani rozbor důvodu pádu říše a shrnutí kapitoly, které popisuje i ekonomicko-správní a politické příčiny pádu metropole a zapojení Babyloňanů a Médů do této katastrofy.

U všímavého čtenáře může autorka podnítit i určité asociace s jinými dějinnými souvislostmi i s aktuálním stavem světa, jakkoliv to pravděpodobně nebylo autorčiným prvotním záměrem. Je však třeba jí připisat zásluhy za citlivé a kritické utřídění velkého množství dostupných podkladů s velmi životným popisem mnoha detailů – např. použitých materiálů a provedení, ať šlo o staviva, či poklady a dekorace při popisu města. Přestože prvotním cílem první kapitoly práce bylo vytvořit úplný popis historického pozadí pro pojednávání prorocký výrok, její význam jde dále: uspořádání a dikce kapitoly shrnuje podstatný v současnosti dostupný materiál pro historické a literární posouzení stavu novoasyrské říše v 7. století. Rovněž je zde zmínka o díle české historičky a archeoložky zaměřené na starověkou Mezopotámii PhDr. Jany Pečirkové (1942).

Druhá kapitola publikace se věnuje prvním třem veršům zkoumané perikopy. Základem postupu intertextuální exegeze autorky je podrobný rozbor a pečlivý překlad textu, komparace s dalšími starozákonními místy, vedoucí až ke klíčovým pojmům, které shrnují biblické poselství. Jde o šťastné vyjádření těžiště textu, které zhodnocuje výsledky detailního exegetického bádání shrnutím do obecně srozumitelných termínů, a tak činí publikaci přístupnou širší veřejnosti. Z pohledu biblických paralel jde nejčastěji o Nahumovy současníky a „souputníky“ Jeremiáše a Habakuka, nescházejí však ani poněkud vzdálenější proroci (např. Micheáš, Ezechiel nebo druhý Izaiáš), uvádí historické odkazy zejména v závěru 2. knihy Královské či zmínky o prapůvodu čerpající z toledót v 10. kapitole knihy Genesis. Uvedeny jsou také související podobnosti v knihách Job a Žalmy. Fascinující Nahumovu poezii s přeléhavými detaily válečné vřavy při pádu města nadepisuje autorka jako obžalobu či výtku (doslova invektivu, myšleno zřejmě Hospodinovu výtku vyslovenou skrze proroka) vůči Ninive, vedle obžaloby jde i o hrozbu. Prvním shrnujícím pojmem je charakteristika Ninive jako „krvavého města“. Různé významy tohoto pojmu odhalují pododstavce – město již bylo vybudováno a upevněno násilím, jež charakterizovalo postoje asyrského krále a jeho velmožů, a při své nesmlouvavé a hrozivé expanzi politice nedbalo na množství prolité (neviné) krve podrobených národů. Dalším pojmem je zde „loupeživá/ dravá politika“, jejíž ničivý dopad postupně rozvíjí přirovnáním ke lvu, imperiální nenasytlost i rostoucí násilí. Poslední charakteristikou je „město plné falše“, kde se pododstavce věnují lstivosti vnitřní i vnější politiky říše. Shrnutí na konci tří podkapitol pomáhají čtenáři zorientovat se v komplexní problematice.

Třetí kapitola knihy se věnuje zbylým čtyřem veršům pojednáváné perikopy a je nadepsána „Motivace pádu a trestu pro Ninive: intertextuální exegeze Na 3,4–7“. Autorka konstatuje, že v. 4 mluví o příčině pádu Ninive, zatímco vv. 5–6 mluví o trestu od Hospodina a v. 7 o lidské reakci kolemjdoucího člověka. Z toho vyplývá i dělení kapitoly na dvě části: 1. motivace (v. 4) a 2. trest (vv. 5–7). V prvním oddíle je tedy řeč o Ninive personifikovaném jako žena, odtud také vyplývají prorocké paralely, např. s Ozeášem, Jeremiášem či Ezechielem a dochází k pojednání o navazujících čtyřech klíčových charakteristikách, a to postupně jako „kouzelná žena“, tedy Ninive zprvu imponující svojí mocí, taktikou i diplomacií. „Kouzelná žena“ je často poměřována/ porovnávána s obrazem ženy v první sbírce knihy Přísloví (tj. v kapitolách 1–9). Druhým pojmem je „znesvětitelka“ (l'approfanatrice) ve smyslu ženy, která mění život podrobených národů a odvádí či svádí je k pozornosti na sebe. Textová srovnání zde často směřují k textům proroka Joela. V této linii pokračuje i třetí „titul“, a to „paní kouzel“ v kontextu především legislativních textů Tóry, ale i předních a zadních proroků. Vrcholem je poslední označení „nevěstka“, kde se pro porovnání používá výrazněji textů z knih Královských. Druhá část kapitoly proporcionálně mluví o trestu pro Ninive, které je nejprve „svlečeno ze své krásy“, vedle již naznačených paralel (s Ozeášem, Jeremiášem, Ezechielem a Pláčem) je sledován i vývoj pojmu v dynamice vlastního biblického textu; následně je řeč o „Ninive oděném špínou“, tedy hanbou a výsměchem po odhalení jeho skutečného stavu. Kontextuální opora čerpá z již zmíněných míst, pak je popis „znevážení“ města, k porovnání slouží především Deuteronomium a proroci, zvlášť Izaiáš. Další charakteristikou úpadku je, že město je „opuštěno svými věšci“, tedy nemá budoucnost podobně jako Babylonie ve 47. kapitole Izaiáše. A konečně se před závěrečným shrnutím pojednává skutečnost, že Ninive je „zbaveno soucitu i útěchy“, v kontextu převážně proroků, a to u celého Nahuma, okrajově Žalmů, Joba a knih Královských.

Po pečlivém prostudování historického kontextu v první kapitole a po vlastní obšírné a názorné intertextuální exegezi všech veršů biblického textu ve druhé a třetí kapitole práce přichází ve čtvrté kapitole na řadu studium asyrských análů vztahujících se k tématu pojednáváného biblického textu, tedy vlastní připomenutí novoasyrských říšských armádních aktivit. Ze způsobu zpracování tématu vyplývá, že se autorka práce dobře orientuje v akkadském klínopisu. Akkadština byla v oblasti v 9.–7. století *lingua franca*. Autorka publikace nejprve krátce shrnuje vývoj zápisů asyrských análů a charakterizuje vybrané literární dokumenty v kameni, totiž zápis na Černém obelisku Salmanassara III. a Hranol A Aššurbanipalových análů. Pak se již věnuje jádru kapitoly, totiž různým systematicky uspořádaným literárním motivům spojeným s válečnými výpravami Asyřanů. Uspořádání třetí, nejpodstatnější části této kapitoly – literární motivy – se jednoznačně zaměřuje na jednotlivé aspekty vojenských aktivit, a to postupně a pod jasnými nadpisy. Práce je tak přehledná i pro laiky, zároveň poskytuje i kvalifikovaný a podložený přehled, a to jak z vybraného pohledu samotného 9. století, kdy říše sílila a postupně

se stávala hegemonom v regionu; tak i ze 7. století, na jehož počátku je říše na vrcholu své rozlohy a moci, což ale také nepřímo působí následnou krizí a pád. Sledování témat usnadňuje jak přehledný obsah knihy, tak i shrnující odstavce na konci jednotlivých bodů – témat. Prvním tématem je „dobývání a ničení“, kterým Asyřané prosluli. Poměrně detailně se popisují jednotlivé velké bitvy, oba panovníky charakterizuje krutost vůči podrobeným národům; Asýrie působí jako břitva, která „oholí“ všechno, a proto jsou popsány rozsáhlé masakry, boření a požáry. Dalším tématem je „obléhání měst“, autorka vybrala jedno město (Til Barsip) u Salmanassara a dvě (Týr a Babylon) u Aššurbanipala. Vedle tradičních válečných strategických postupů jako odříznutí od zdroje výživy, popř. využití propuknutí epidemie v obleženém sídle; čtenáře může zaujmout poznámka o rozdílu mezi Týrem, který kladl odpor a byl zachován, a Babylonem, který se vzdal a byl zničen. Následuje téma „bitev na volném poli“. Vybrané bitvy jsou popsány detailně, v jednom případě i s přehlednou tabulkou ztrát nepřítelů, v zásadě jde v obou dokumentech o velké a bezohledné masakry, rozdíl je v přesnosti uvádění počtu obětí, která je u Aššurbanipala pro někoho paradoxně nižší: používá totiž ve svých seznamech častěji neurčitá číselky. Autorka navazuje tématem „dobrovolného podřízení se“, a to jak na území, která ještě nebyla dobytá, tak i v dobytých oblastech. Přijetí role vazala a respekt k moci asyrských pánů umožňuje přežití při respektování podřízenosti vůči říši. Logicky dalším tématem jsou „nepřátelé“ novoasyrské říše, kteří jsou rozděleni do více skupin – jednak nepřátelé v obležených městech, nepřátelé při bitvě na válečném poli a samozřejmě i buřiči v již dobytých městech a územích. Více pozornosti je zde věnováno Aššurbanipalovi v určitých lokalitách postupně na území Egypta, Lýdie a Elamu. Protože se jedná o asyrskou tendenční historiografii, jsou osvoboditelské vzpoury domorodého obyvatelstva hodnoceny jako rebelie a nevděk vůči dobrotivé péči svrchovaného asyrského panovníka, který je nucen „spravedlivě“ potrestat. Oficiálním důvodem asyrského trestu je tak *hybris*, tedy pýcha, věrolomnost i arogance hraničící s urážkou „božsky stanoveného“ stavu věcí na straně vzbouřených podrobených národů. Dalším souvisejícím tématem je „kořist“, ať už získaná na válečném poli, v dobytých městech po dobytí, jistě i jako uznání porážky, a především pokuta, která se skládala z tíživých poplatků, odvodů a daně na dobytém území. V tomto ohledu vystupuje do popředí panování Tiglatha Pilesera III., ze kterého se dochovalo větší množství dokladů, jejichž přepisy, překlady a analýzy ukazují na věcný i literární vývoj a inovace v této oblasti. Válečnictví a administrativa zachycené v analých se neobejdou bez vlivu připisovaného vyšší moci, tedy bez náboženských a věšteckých prvků, jimž se autorka věnuje jako poslednímu aspektu, v pododstavcích se postupně zaměřuje na astrologii, sny a zlořečení. I zde autorka zaznamenává výrazný vývoj, zatímco Salamanassar III. se omezuje na konstatování, že jednal „na příkaz bohů“ – těsná vazba asyrského panovníka s božstvy se předpokládá –; pak u Aššurbanipala je věnováno otázce techniky věštb a způsobu vzájemné komunikace s božstvy mnohem více prostoru, např. při sdělování pokynů pro

krále prostřednictvím věstců a vizionářů, poněkud výjimečně působí popis kolektivního snu vojska před zničením Sús, hlavního města Elamu, oznamující nastávající konec tamního království. Vedle toho poskytují králi informace i věstci, astrologové a zapisovatelé událostí. Nezanedbatelným prvkem jsou i profesionálně pronášená zlořečení, která mají ospravedlnit asyrskou agresi vůči „viníkům“ jako trestající vůli bohů. V závěrečném shrnutí třetí a nejpodstatnější části čtvrté kapitoly autorka srovnává přetrvávající i proměnlivá schémata vypravování novoasyrských zápisů u obou panovníků na více konkrétních případech.

Pátá, závěrečná kapitola knihy, na 26 stranách nadepsaných „Dvě tváře stejné skutečnosti, teologická a komparativní syntéza“ aplikuje výsledky bádání asyrských análů na biblický text Na 3,1–7. Nejedná se o vyhodnocení jednotlivé historické události izolovaně, ale spíše jako plodu dlouhodobého vývoje. Jednotlivé kroky syntézy jsou uspořádány podle biblického textu, nejprve se na základě obžaloby či pohružky („běda“ – v 3,1) krvelačnému městu Ninive píše „o politickém, ekonomickém a vojenském násilí“; pak o „věšteckých praktikách versus o důvěře v Boha v dějinách“, a to v návaznosti na dikci v. 4; a konečně o „trestu a zjevení pravdy“ v souvislosti s vv. 5–7. První část, která popisuje násilí, podkládá dikci Na 3,1 daty z análů, a tak vytváří plastický obraz totalitního ideologického uspořádání Novoasyrské říše a jejích poddaných – situace je kontrolována asyrskými vojenskými garnizony na dobytých územích. Z těch vycházejí kontroly prováděné úředníky a lokálními vládci dosazenými z Asýrie, promyšleným způsobem je sledován život obyvatelstva. K tomu přistupuje vysoké zdanění veškerých ekonomických aktivit a stálé nebezpečí vojenského násilí či udání za cokoli, a to vytváří v nevypočitatelném prostředí atmosféru strachu. Ekonomická, politická i vojenská kontrola ze strany Asyřanů tak jdou ruku v ruce. Na druhé straně zároveň motivují touhu po setřesení tohoto jha. Asyřané naproti tomu zdůrazňují vlastní benevolenci v kontrastu s „nepochopitelným“ a nevděčným odporem obyvatel podmaněných oblastí. Podmínky *pax assyriaca* představují pro podřízené regiony systematické ponižování a přijetí ideologického tlaku, jež dává autorka případně do souvislosti s „městem plným falše“ (pro srovnání Český ekumenický překlad: „je samá přetvářka“) a detailně poukazuje na důsledky, které by mohlo mít přijetí tohoto příměří králem Chizkiášem v r. 701 popisované jako hrozba v 2Král 18. Poněkud zběžněji je řeč o dalších souvisejících biblických i nebiblických událostech zmíněných na mnoha předešlých místech v knize. Určitá přetvářka nebo zamlčování skutečného smýšlení tak patří k podmínkám přežití původních obyvatel v daných poměrech. Nastalá situace vyvolává zejména u oponentů režimu touhu po Hospodinu a jeho spravedlnosti a otázku po způsobu jejího uskutečnění.

Druhý krok se v návaznosti na v. 4 věnuje věšteckým praktikám v protikladu k důvěře v Boha v dějinách. Ninive je zde hodnoceno jako prostitutka, která svými cizoložstvími a kouzly uvádí podřízené národy do otroctví; prorokova kritika má rovněž snížit přitažlivost věšteckých a magických praktik v očích Izraele. Asyrské analý vytýkají podřízeným národům krátkou paměť vůči

projevené moci i dobrotě asyrských bohů a panovníků, tím na sebe podrobení přivolávají nezbytný trest. Zároveň je tady otázka, zda dlouhotrvající okouzlení účinnosti asyrského režimu nezpochybnuje důvěru v konkrétní pomoc od Hospodina? Hrozí i zjednodušení v pohledu na Hospodina a jeho působení na jedinou otázku národního vymanění se z asyrské hegemonie. Prorokova slova však povzbuzují k přijetí účinné víry v Hospodina v každé situaci dějin.

V posledním kroku před závěrečným shrnutím je řeč o trestu. Iveta Strenková zde nejprve správně zdůrazňuje, že se pohled Nahumových současníků nutně lišil od pohledu dnešních čtenářů. Jablkem sváru je přijatelnost skutečnosti, že Hospodin dopustil takto krvavý konec Ninive: pro prorokovy současníky nezbytný a přiměřený projev vyšší spravedlnosti, snad dokonce trochu opožďený, pro lidi dneška sotva představitelné jednání ze strany Nejvyššího. Feministická teologie pravděpodobně shledá topos Ninive jako prostitutky, která je potrestána potupením, vyslečením a zavržením jako genderově nevyvážený. Zatímco Juda byl prostřednictvím Asyřanů spravedlivě potrestán za své hříchy, které prorok uvádí, a tak vede lid k vyznání vlastních chyb vůči Hospodinu; v asyrských análech se nenajde ani ve velmi kritické době žádná stopa uznání nějakého omylu, nespravedlnosti či selhání. Hospodin se stává – a tady autorka využívá všech kapitol Nahuma – tím, kdo stojí proti Ninive a kdo nad ním vykoná podle svého suverénního rozhodnutí trest. Ninive je následně zničeno a zcela poraženo a Juda prožívá osvobození, prvotně v politické a sociální rovině. V otázce viny Hospodin obyvatelům Judska odpouští, a tak vytváří prostor pro dobrou budoucnost lidu. Hospodinova spravedlnost se lidem zjevuje v čase způsobem, který On sám ve své moudrosti volí, vždy zůstává transcendentálním suverénním situace a zachovává vlastní tajemství.

Posledním, nečíslovaným krokem je v páté kapitole knihy závěr. Zde se syntetizují nejdůležitější výsledky záměru knihy, tedy nalezení důvodů pádu Ninive. Pro Judu je osvobození z podřízenosti tyranské tíživé totalitě spojeno s novou nadějí na uspořádaný život v pokoji v širokém smyslu, jak jej shrnuje hebrejské *šālóm*. Dalším důvodem je nutná odplata Ninive za jeho násilné zlé, ničivé skutky i za útlak a pokrytectví, které *pax assyriaca* provázely. Důvodem pádu jsou i „kouzla“ a „prostituce“, jimiž Asýrie upevňovala a posilovala svoji moc. Svádění národů věštbami, astrologií i zlořečenými musejí být demaskována a musí být zjevena pravda. Obsáhlé pojednání je zakončeno poznámkou o vědomí limitů, v nichž se práce pohybuje.

Dosud byla představena kniha výtahem a stručným komentářem k obsáhlým a erudovaným kapitolám knižně publikované disertace Ivety Strenkové z roku 2012. Práce má nesporné přednosti a je podložena časově náročným výzkumem. Výborný je detailní obsah knihy, z něhož lze snadno vyčíst smysl, řád a organizaci jednotlivých kroků, může napomoci při vyhledání jednotlivých informací; zpracování jednotlivých argumentů je propracované a zaměřuje se na popsání s metodickou důsledností. Jazyk práce je pro velkou část odborné veřejnosti srozumitelný a jeho úroveň je špičková. Znalost akkadštiny,

tedy klínového písma, a její vhodná aplikace předává informace bezprostředně z dobových literárních pramenů.

Nyní je namístě uvést obecnější hodnocení publikace a zmínit i otázky jejích limitů. Práce je zásadně přínosná z pohledu zpracování jak biblického kontextu, tak soudobého kontextu novosyrských klínopisných analů, vytváří tedy poměrně plastický dobový obraz, do něhož zasazuje biblický text Na 3,1–7. Náročný starozákonní text je uváděn způsobem samozřejmým spíše u novozákonních exegezí, tedy zevrubným pojednáním biblického textu i jeho historicko-kulturních a náboženských souvislostí. Rozsahem zpracování asyrských textů v tematických výsecích ze dvou pramenů z devátého a ze sedmého století je práce Ivety Strenkové jedinečná; a zřejmě je takové zpracování na hranici možností disertace. Nabízí se však otázka, na niž není snadná odpověď, zda jsou tyto dva prameny postačující k pokrytí fenoménu nebo zda by se třeba při pokračování a rozšíření výzkumu nemohlo a nemělo jít dále? Další podobná otázka vychází ze skutečnosti, že detailní výzkum biblistky přinesl mnoho konkrétních příkladů, ale poměrně málo objevů; jinými slovy i bez takto podrobného průzkumu by se daly mnohé závěry autorky, a to i v kontextu sporých všeobecných znalostí o Asýrii a poměrech Judska v 7. století, předpokládat. Dlouhodobý výzkum a množství práce v knize naznačuje cestu, shromažďuje mnoho materiálu, ale výsledek shrnutý do předpokládatelných formulací se zdá být přece jen trochu hubený, zejména pokud by byla publikace nahlížena jako pomyslná tečka za uzavřeným bádáním. Na druhou stranu je nepopíratelným faktem, že mnozí skvělí odborníci neučiní během svého letitého působení žádný objev a jistě jsou přínosem pro svou vědu i pro předávání jejich výsledků. Posledním otazníkem je, zda zaměření na popsání a doložení okolností prorockého výpovědi v Na 3,1–7 poněkud neupozaďují rozměr tajemství Božího slova? Ten je sice zmiňován, ale ne propracován a spíše přechází do výrazu osobní zbožnosti pisatelky. Každou činnost i každou publikaci provázejí otázky tohoto druhu, při jiném zaměření publikace by se naopak mohly pokládat jiné otázky podobného typu.

Celkově jde o velmi dobrou, poctivou a erudovanou práci, která osvětluje kontext Božího slova a činí jeden prorocký výrok a s ním i atmosféru jeho prostředí pro současného čtenáře srozumitelnějším a odborné veřejnosti nabízí množství konkrétních poznatků i použitelný způsob práce, to vše v jazykově zdařilé podobě. Autorce patří dík za její pečlivost a systematickosti, náročná téma je zpracováno přehledným a výstižným způsobem. Lze si jen přát více podobných publikací, které by veřejnosti přiblížily svět Božího působení v Písmu, s možným překvapením v kolika jednotlivostech se doba před 28 staletími podobá té naší.

doi: 10.14712/23363398.2022.12